

boerderij gelopen om er een geweer te halen. Vanop een afstand van 50 meter had hij dan op de indringers gevuurd die voor de voutekamer over en weer aan het lopen waren. Buiten een fles olie die werd meegenomen, werd de rest in het huis ongemoeid gelaten. De meid had ondertussen het zekere voor het onzekere genomen en had op zolder een veilig onderkomen gevonden in een grote koffer.

Na de aanslag gaat de bende het huis van Kamiel Dhondt opzoeken om er de nacht door te brengen. Daar wordt de kogelwonde verzorgd die Van der Ougstraete heeft opgelopen. Van Hoe had het toch maar veilig gevonden om voor een alibi te zorgen en had die dag door zijn vader te Wetteren een postkaart op de brievenbus laten doen waarvan hij de afzender was. Later zou hij dan ook beweren dat hij die dag te Wetteren verbleef.

Wanneer enkele dagen later Weewouters, een ander bendelid, verneemt dat de gewonde Van der Ougstraete ten huize van Van De Putte verzorgd wordt, is hij het die de politiecommissaris van de wijk op de hoogte brengt. Daarop wordt Van der Ougstraete aangehouden. Hij is de eerste van de bende Van Hoe en Verstuyft wiens liedje is uitgezongen. Maar anderen zullen nog een tijdlang verder zingen en de streek onveilig houden.

David MAES
(’t vervolgt)

VAN ALLE MARKTEN THUIS. Deel 12

HET GROOT VLEESHUIS EN DE PENSENMARKT

De Kleine Vleeshuizen

In deel II van onze reeks hadden we het reeds uitgebreid over het Klein Vleeshuis, dat zich beurtelings bevond op de hoek van de Brabantdam en de Sint-Jansvest, de hoek van de Vogelmarkt en de Kortedagsteeg en in de voormalige Wolleweverskapel, eveneens in de Kortedagsteeg. (Fig. 1, 2 en 3 geven een situatieschets van deze verkoophallen.)

Het Groot Vleeshuis

Alhoewel reeds heel wat over het Groot Vleeshuis geschreven is, zou de reeks toch onvolledig zijn, indien hier ook niet deze overdekte markt aan bod zou komen en dit in het bijzonder voor onze nieuwere lezers.

Het Groot Vleeshuis was niet zoals zovele gilde- en ambachtshuizen een

Fig. 2. Het eerste Klein Vleeshuis van voor 1593 op de hoek van de St.-Jansvest en de Brabantdam. (1) Het nieuwe Klein Vleeshuis van 1593 op de hoek van de Vogelmarkt en de Kortedagsteeg (2). Het Klein Vleeshuis uit 1821 in de voormalige Wolleweverskapel in de Kortedagsteeg (3) (Plan Hondius, Panoramisch zicht op Gent 1641).

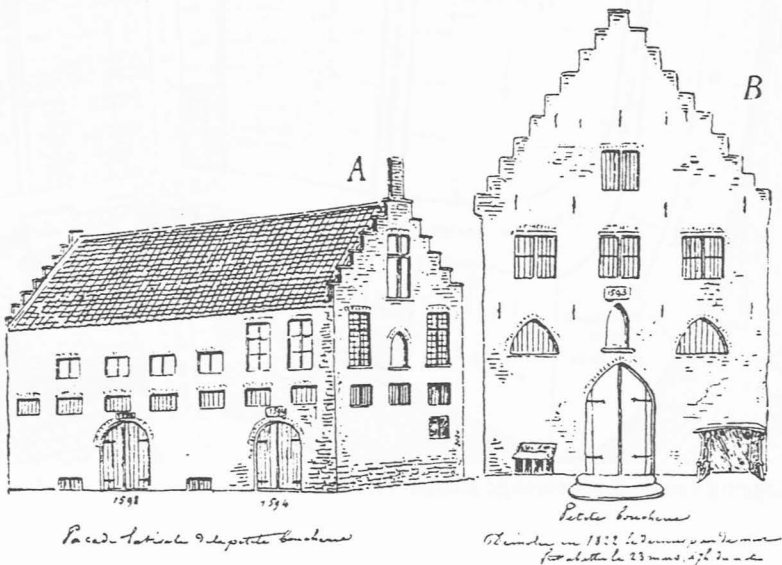

Fig. 3. Het Nieuw Klein Vleeshuis uit 1593.
 A : Gevel langs de Vogelmarkt. De trapgevel is naar de Kouter gericht.
 B : Trapgevel in de Kortedagsteeg met gevelsteen "1593"
 (Tekening August Van Lokeren uit 1822 kort voor de afbraak)

vergaderplaats, maar een overdekte markt, waar de verkoop van vlees ge-centraliseerd werd, om deze beter te kunnen controleren. Verkoop thuis was verboden. Elke stad van aanzien had dan ook zijn vleeshuis. Ieper, Brugge en Gent hadden er zelfs meerdere.

Het Groot Vleeshuis te Gent werd in 1332-1333 voor het eerst in de stadsrekeningen vermeld. Het moet toen echter reeds lang bestaan hebben, want de eerste vermelding dateert van 1251, nl. uit de tijd van het graven van de Lieve (1251-1269). Er was toen discussie over het feit waar men het Lievekanaal te Gent in de Leie zou laten uitmonden. In 1251 besloot men dit te doen "contra macellum gandense", "tegenover het Gentse Vleeshuis". Toen was het echter nog in hout opgetrokken. Het "hauthuis" was volgens een toenmalige kroniekschrijver "leelic" dat het "grootte scade" was. De "vleeschhouters" konden er een zgn. "stal" pachten, t.t.z. een slacht- en toonbank huren. Het houten vleeshuis was weldra vervallen : waar daktichels weggewaaid waren, had men reparaties uitgevoerd met riet en stro, maar dit hielp maar tijdelijk. In 1407 begon men aan de bouw van het nieuw vleeshuis. De opperbouwmeester van de stad, Gillis de Sutter, had er op verzoek van de vleeschhouters voor gezorgd dat de vleesverkoop verder kon doorgaan door een systeem van gedeeltelijke afbraak en heropbouw. Het is ook op dat ogenblik dat de vier gaten onder de halle geconstrueerd zijn om de vistorie op de daarvoor gelegen markt toe te laten. (zie : "De Vismarkt"). Het werd in vier fasen gebouwd over een periode van elf jaar. Het buitenmetselwerk bestond uit Balegemse steen, het binnenwerk uit baksteen. Men veronderstelt dat het dakgebinte op vloten in geprefabriceerde delen werd aangevoerd van in de tuin van het "freremineuren-" of minderbroedersklooster (plaats waar zich nu het Justitiepaleis bevindt). De eikehouten dakstoelen werden dan tot een gebinte samengevoegd. Binnenin legde men kasseien en op het dak kwamen nieuwe leien. Over het O.L.V.-beeldje in de zijgevel en de kapel uit 1446-48 werd reeds uitvoerig in andere bijdragen geschreven. (Fig. 4)

Het was in 1543 dat tegen de gevel van het Groot Vleeshuis 16 penshuisjes werden aangebouwd. Deze bevatten één kleine winkelruimte met twee op en neer klappende luifels : de ene diende als afdak, de andere kon als toonbank gebruikt worden. Daar werden de afvalproducten verkocht die binnen niet aan de man mochten worden gebracht. Het betrof hier ingewanden, darmvet en andere resten van slachtvee. In 1664 kwam daar ook nog pluimvee bij zoals kalkoenen, poeljen, ganzen, enz... en wild. Op de pensmarkten aan de Brabantdam, de Kortedagsteeg en de Hooiaard vond men het "gherief van alle vriendelicke peynsen van curieuse calvers, van hamels (gesneden rammen) van lammers, van ossen, ende van runders elk tot synder keure ende apetyt".

In 1785 maakte men plannen om de penshuisjes af te breken en de hele vleeshalle te voorzien van een barok-gevel. Dit ontwerp werd nooit uitgevoerd.

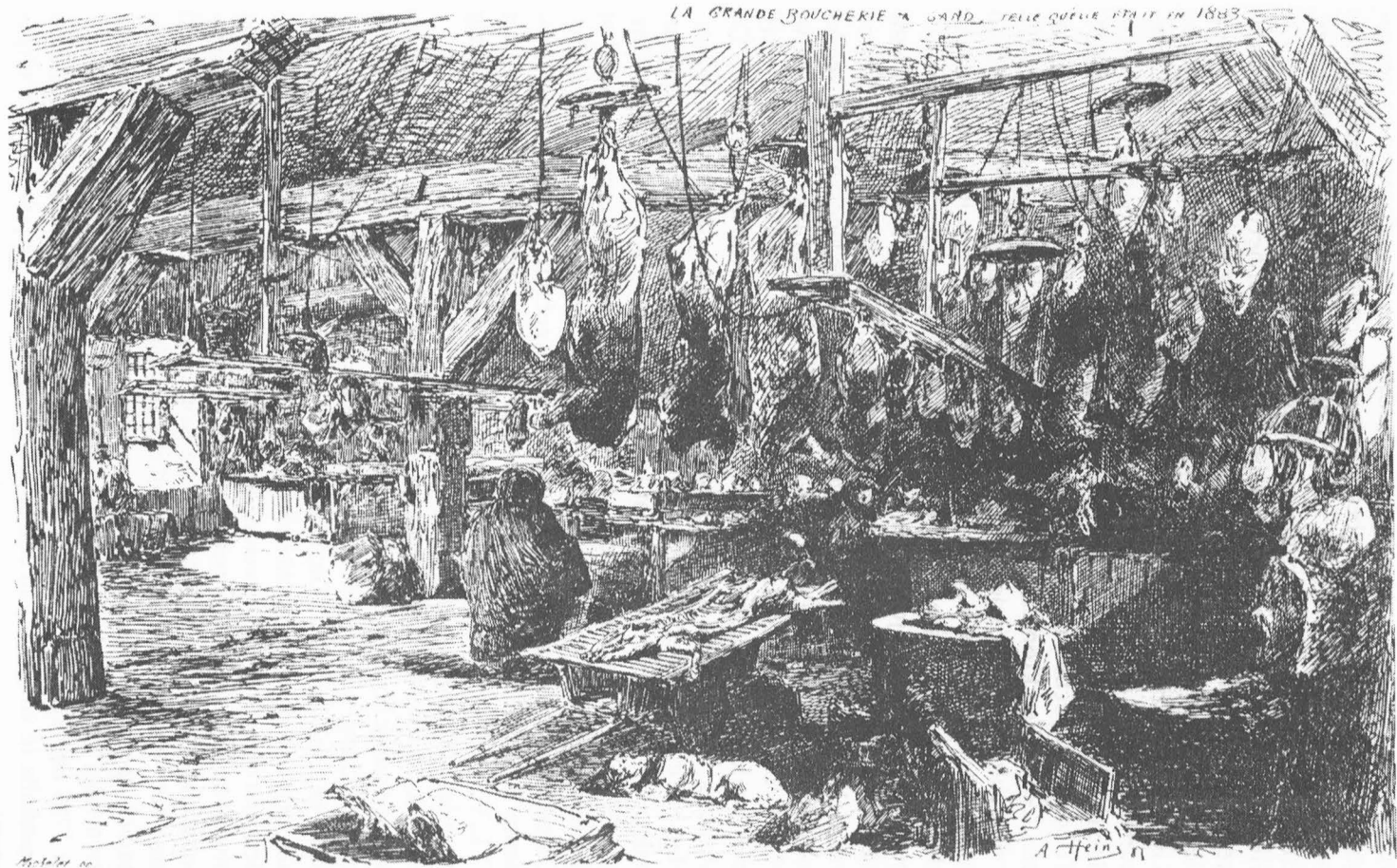

Fig. 4. Pentekening van Armand Heins van het Groot Vleeshuis zoals het was in 1883.

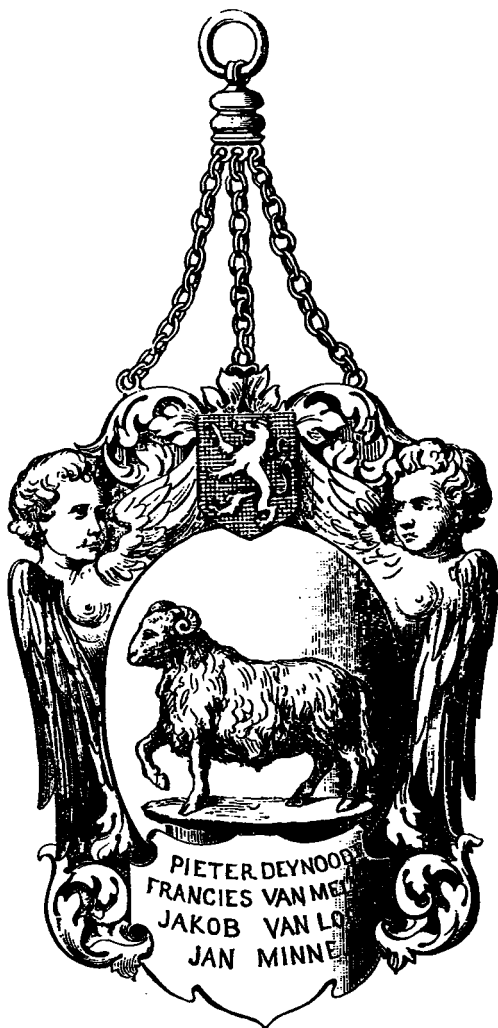

Fig. 4 bis.

Thans grijpen er kulturele manifestaties plaats, maar een definitieve bestemming heeft het nog niet gekregen.

De Gentse Vleeshouwers

Enkele gilden zijn er in geslaagd vanaf het einde van de 14de eeuw het beroep binnen hun familie te houden. Zo ook de vleeshouwers. (Fig. 5) Enkel hun zonen en dochters trouwden onder mekaar. Naargelang de politieke omstandigheden in het woelige Gent moesten de vleeshouwers meer dan eens voor hun privileges vechten. Als straf voor de opstandige Gentenaren liet keizer Karel V in de Carolijnse Concessie het ambacht voor iedereen

Aangezien sinds 1854 vlees ook thuis mocht verkocht worden, slonk het aantal stallen van 124 in 1860 tot 63 in 1883. Toen de vleeshalle al te bouwvallig werd, verhuisde men naar de vismijn op het Sint-Veerleplein, waar de visreuk dan toch het vlees niet bedierf, zoals sommige behoudsgezinde "vleeschhouwers" beweerden ! In 1882 werden daar 88 nieuwe vleeswinkels ingericht, met tafels die in 1884 van graniet waren, met een marmeren blad. Ondertussen stond het Groot Vleeshuis leeg en waren de penshuisjes afgebroken. Het werd verhuurd aan het Ministerie van Spoorwegen, Post en Telegraaf (zie deel VIII : "De Groentenmarkt" p. 39, Fig. 4). Met de Wereldtentoonstelling van 1913 in het vooruitzicht, kreeg de oude halle een face-lift en werd ze in haar oorspronkelijke staat herbouwd, penshuisjes inclusief naar de plannen van Ernest Van Hamme. Omstreeks 1920 werd het een markt van groenten en in de zestigerjaren werd het gedeeltelijk autoparking en vishandel.

open stellen. Deze keizerlijke strafbepaling sneed diep in het vlees van de vleeshouwers. Enkele maanden later smeekten zij hem deze maatregel ongedaan te maken. Karel V gaf toe op voorwaarde dat zij zich steeds als onvoorwaardelijke aanhangers van de Habsburgse kroon zouden blijven gedragen. Zij kregen zelfs het voorrecht bij optochten of “Blijde Intredes” van vorsten mee op te stappen als verdedigers van de kroon. Ook de visverkopers bezaten dit voorrecht. Steyaert schrijft : “In zulke plechtigheden waren deze beide vrye neeringen zeer schoon uitgedoscht : de Vischverkoopers in blauwe kleederen met zilveren galonnen, en de Vleeschhouwers in groene kleederen met gouden brandebourgs”. Omwille van dit voorrecht werden zij voortaan “Prinsenkinderen” genoemd. Zij demonstreerden dit voor het laatst in de historische “Ommeganck” die ter gelegenheid van de wereldtentoonstelling van 1913 gehouden werd.

H. Van Werveke stelt in zijn studie over deze gilde vast dat er na de 17de eeuw slechts vier families overblijven, door dat er geen nieuw bloed in de vleeshouwersfamilies werd opgenomen : de families Deynoo(d)t, Van Loo, Van Melle en Minne. Zij waren burgers van groot aanzien en verdedigden hun privileges met hand en tand tot aan de Franse Revolutie, waarna deze afgeschaft werden.

De grote stadsuitbreiding gedurende de Eerste Industriële Revolutie bracht met zich mee dat de bevoorrading van de bevolking verspreider moest kunnen gebeuren. Na 1854, toen het vlees buiten de vleeshuizen in private winkels kon worden verkocht, lieten deze vier vleeshouwersfamilies nog van zich horen. Zij betrokken voorname winkels in de stad en publiceerden enkele werken over het vleesbedrijf.

Saucietsespraat

Wie flauwe, domme praat vertelt is een zeveraar en vertelt “saucietsespraat” of prietpraat. Wie die niet wil horen leest vanaf hier best niet verder. Die gaat hier niet te pas komen, “die gaat hier welkom zijn gelijk nen hond in ’t vleeshuis”.

Wie last heeft van winderigheid “zet zijn vleeshuis open. ’t Komt recht uit ’t vleeshuis” zei men.

“Nen vleeswinkel” was een beenhouwerij, maar de Gentenaars pasten dit ook nog op de mens toe : liep een vrouw erg “gedecolleteerd” dan “zaagt ge heel heure vleeswinkel”. Stond iemand zijn broek open dan riep men : “Uwe vleeswinkel staat open !”, waarop gewoonlijk als repliek volgde : “’t Es nog goed dat de storse gevallen es !”.

“Nen bloendekapper” was een politieagent. Dit “kappen” sloeg op zijn sabel, wat dan in het Gents zijn “bloendekappersmes” genoemd werd, verwijzend naar de Franse “saucisson de Boulogne” (Fig. 6). Wanneer een snel kind overdadig versierd was met linten, strikken en bloemen, zei men dat ze “gekroond was gelijk een pirdebloende”, een worst van paardevlees.

Fig. 5. Beenhouwer uit de 14e eeuw.
(Uit : "De eeuw der Artevelde" - Prof. L. Vanderkinderen)

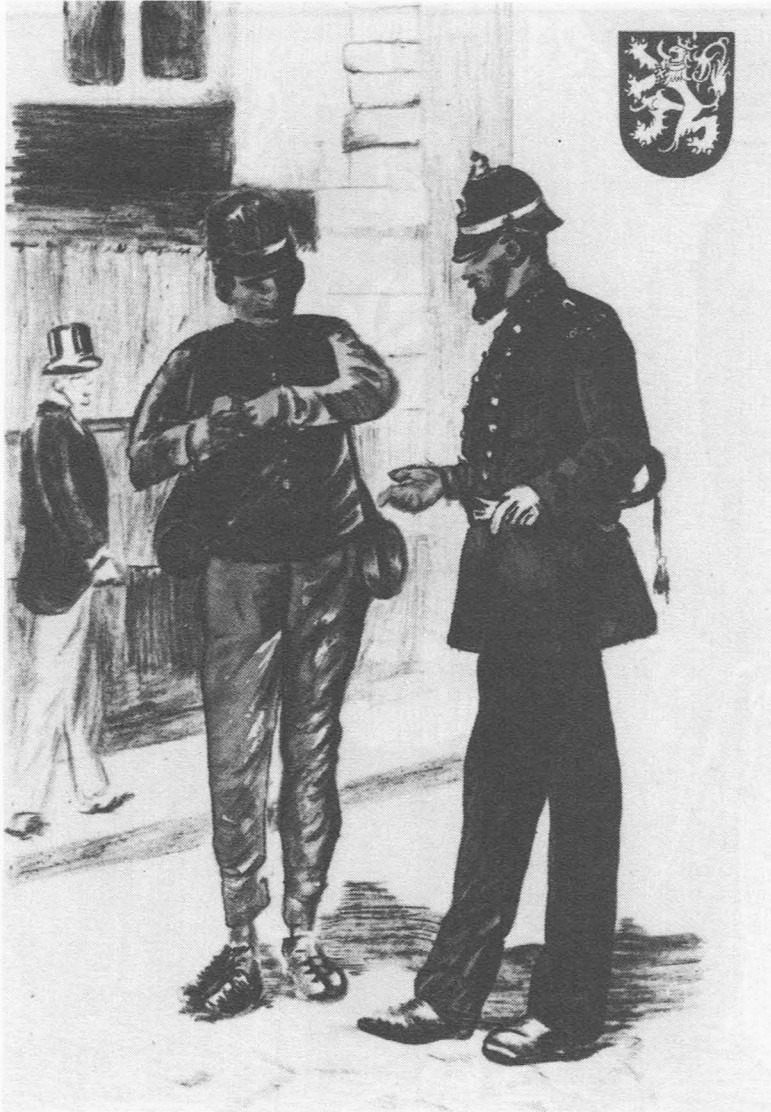

Fig. 6. Een Gentse "Bloendekapper" met zijn "bloendekappersmes" voert een identiteitscontrole uit omstreeks 1900. (Postkaart uitgegeven door het Sociaal Fonds Politie Gent in 1982. Gedrukt op 3.000 ex. - Verzameling E. Levis)

Paardevlees zelf was "een buufstuk van tussen de tremen".

"Gekap, gekapt, gekapsel, kiepkap, gekiepkap of saucietsesvlees" is gehakt vlees of "haché" zoals onze noorderburen zo chique zeggen. Een klein vleeswinkeltje noemde men soms wel eens minachtend "nen peinsewinkel" en de beenhouwer "nen vleespiep". 'k Late mij kiepkappen als 't niet waar is !

Die 't spek verdient en krijgt het niet

Paul De Witte schreef in zijn Geschiedenis van Vooruit en de Gentse socialistische werkersbeweging sinds 1870 :

“De werklieden aten gedurende het grootste gedeelte van het jaar 's middags niets anders dan aardappelen met saus, soms ook met mosselen of vis en in de herfst en in het begin van de winter gestampt met groenten. Alleen 's zondags kwam er bij de meest welstellenden een beetje vlees op tafel... dit laatste opgestoofd na gebruikt te zijn in de soep. Roastbeef en beestek waren in de arbeidersgezinnen zelfs van naam onbekend. Bij tegenslagen... verving men het zondagvlees door pensen, lever, reutjes of vette darm, waarvan men zich kon voorzien in de penshuizekens aan het Groot Vleeshuis of in winkeltjes waar niets anders dan afval van vee verkocht werd, en waarvan er in alle werkersbuurten te vinden waren...” (Fig. 7)

“Peinse, fricandon van den arme of weversfricandon” bestond uit gehakte en gekookte maag, hart en longen, meestal van varkens. “Peinserije” kocht men op de “peinsemort” aan “'t peinskraam”, de “peinshuizekens” of de “peinsewinkel” van de “peinsenier” of “'t peinsewif”.

Dat vlees vaak op het arbeidersmenu ontbrak blijkt uit het liedje van Emiel Moyson, populair gemaakt door Karel Waeri en later door Walter De Buck : “Koevoet es beter dan boelie”.

't Werkvolk moet niet meer klage
Da't hier in Gent nie kan bestaan
Als het maar naar 't sermoen wil gaan
Door een madam gedaan.
Hoort die madam vertellen
't Vlees es veur de werkman te goed
Trieppen en vellen dat hij fretten moet
Of wel ne koevoet

ref. Mee koevoet es beter dan boelie
Maar madam de predikant
Hee(ft) liever nen end saucie.

Trieppen is dieremaag, buik, lever, long of afval (vellen) van rundsvlees. Het lied ontstond toen in 1857 de katoencrisis heerste. De fabrieksarbeiders leden zwarte armoede. Men deed al het mogelijke om de nood te lenigen. Een dame van een der fabrikanten raadde het werkvolk aan “koevoet” te eten. Zij waren goedkoop en volgens haar even voedzaam als “boelie” (soepvlees). Het werkvolk nam haar dit zeer kwalijk. Gezien het een publiek geheim was dat zij er buitenechtelijke betrekkingen op nahield ontstond het dubbelzinnige schimpliedje met een refrein dat aan duidelijkheid niets te wensen overlaat.

Fig. 7. Alleen 's zondags kwam er bij de meest welstellenden een beetje vlees op tafel... dit laatste opgestoofd na gebruikt te zijn in de soep... Bij tegenslag verving men het zondagsvlees door pensen, lever of vette darmen.
(Illustratie uit "Germinal" door E. Zola gravure door Désiré Dumont & P. Férat verz. E. Levis)

Het gebeurde vaker dat er geen vlees op tafel kwam, dan wel. “Ge zult uwen vleestand moeten laten uittrekken” zei men, doelend op het feit dat men niet veel vlees meer te eten zal krijgen. Vlees was meestal “geen spek voor werkmans bek”. Soms kwam er al eens “hoofdflakke” of hoofdvlees op tafel. Dit was hoofdkaas (“flakke” komt van dunne snee). Daar moest men dan “zijn triep mee vullen”. Wanneer er al eens een varken geslacht werd, was ’t “saucietse skirmesse”. Dit werd ook heel ondeugend gezegd van een jong getrouwd koppel. Was ’t al eens echt kermis, dan was ’t “saucietse sommegang”. Dan werd er gesmuld. Maar elke kermis is een geseling waard. Daarom moest daarna de broeksriem aangehaald worden, want “’t en is alle dagen genen saucietse sommegang”. (In 1837 vonden we “Sossen” en “sossissen”, in 1816 “Saveuen met sisitzens”, in 1795 “Sesietjens” en in de 18de eeuw “Soussisen”.)

Een snee peinse was “een buufstuk dad’aan den haak niet kunt hangen”. Dat de peinsewifven en de peinseniers een grote onbeschofte bek konden opzetten blijkt uit het gezegde : “Broelte, troebels of rumoer in de peinshuizekens”, wanneer er weer eens gegeven of ruzie gemaakt werd. Van een kleine volksoploop zonder verdere gevolgen, een mislukte manifestatie en dergelijke, zei men gewoonlijk : “Al de reutjes lopen t’hoope” of ook : “’t Zijn toeren (of ’t zijn wel dingen) in de peinshuizekens, de reutjes en de triepen zijn geen geld meer weerd”. Deze uitdrukkingen werden ook gebruikt om over een vermeend onheil een gespeeld medelijden te tonen. Met “reutjes” bedoelt men de darmen, de ingewanden, die het verteerde voedsel vervoeren. Men vindt het ook nog in de uitdrukking : “Dat zal goed doen aan mijn reutje”, aan mijn maag, als men iets lekkers at.

Wanneer iemand van lage stand grote sier maakte zei men : “’t Is luxe in de peinshuizekens”. Een “peinse, nen peinsenbalg of nen dikke peinszak” was een dikbuikig en vuil mens. Hij die al zijn geld spaarde om het op te eten of om zich mooi te kunnen kleden “hing alles aan zijn peinse”. Dergelijke uitdrukkingen waren natuurlijk gemeen, ze waren “peinseniersachtig”.

Hopelijk was deze “saucietse spraak” een beetje “spek naar uwen bek”, heb ik je kunnen boeien want “mee spek vangt men de muizen”. Ik heb nergens overdreven, “nieverst mee spek geschoten”. Vind je ’t goed dan “is dat spek aan mijn herte”. Vind je er niks aan, ja, “tons hedde ’t spek aan Uw been !”

Eddy LEVIS

BIBLIOGRAFIE

- “De bouwgeschiedenis van het Groot Vleeshuis” - V.I.A.T., 1983.
- “Vleesch in de kuyf, curiosa rond het vleesbedrijf door de eeuwen heen” - Kredietbank Gent, 1988.
- “De Markt” - M.I.A.T. - Stad Gent - Kritak, 1988.

- "Geschiedenis van de kleine man" - B.R.T. - Open School; 1979.
- "Mijnheer Emiel. De lotgevallen van een intellectueel in de arbeidersbeweging. Leven en werk van Emiel Moyson (1838-1868) Vrijdenker, flamingant en socialist" - 1988.
- "Gent van de Oudste Tijden tot Heden" - De Potter, 1882-1902.
- "Gids voor Oud Gent" - Guido Deseyn, 1984.
- "Gents Woordenboek" - Lodewijk Lievevrouw-Coopman, 1974.
- "Volledige beschrijving van Gent" - J.J. Steyaert, 1857.
- "Une vue de Gand peinte par Hubert Van Eyck - Essai d'identification de la vue de ville représentée sur le revers de deux volets du polyptique de l'Agneau mystique. Etude iconographique et topographique" - Armand Heins, 1907. (Fig. 1, 2 en 3)
- "De geschiedenis van Vooruit en de Gentse socialistische werkersbeweging sedert 1870" - Paul de Witte, 1898.
- "De Gentse vleeshouwers onder het Oud Regime" - H. Van Werveke, 1948.
- "Germinal" - E. Zola, naar het Fransch vertaald door E. Anseele, 1898.

UITHANGBORDEN TE GENT (vervolg)

Zoals we reeds opmerkten, werden sommige gevelstenen van TEKSTEN voorzien. Bij bepaalde reliëfs waren het zelfs uitsluitend teksten of bouwdata, omraamd met een of ander siermotief of helemaal zonder versiering. Sommige teksten vertolkten de huisbenaming. Dat was o.m. het geval met "De Maecht van Ghent" op de *Korenmarkt*, met de uithangtekens op de gevels van de *Kleine Vismarkt* "Tgauden Hant" en "Tgroen Cruys" en "De Stadt Doornick", gevelsteen boven de deur van een huis op de *Korenlei*. (34) Een Latijnse tekst op een der drie gevelstenen van het gerestaureerde convent in de *Sofie van Akenstraat*, is omkransd met loof en bloemen. Deze tekst kan als volgt gelezen worden :

D.O.M.

ET BEATAE MARIAE

ET OIBUS SANCTIS

HIC CONVENTUS

TER VOLDERSTRATE

EST DD LIV

("Aan God mijn Almachtige Vader en aan de Heilige Maria en aan alle Heiligen dit convent Ter Volderstrate is toegewijd 54".)

Volgens de heer dr. Joh. Decavele, stadsarchivaris, die de tekst ontcijferde en vertaalde, was de familie Ter Volderstrate een middeleeuwse, Gentse patriciërsfamilie. Waarschijnlijk waren zij de stichters van dat convent en verwijst "54" naar 1654. De belendende huizen zijn immers ook 17de-eeuws.